

Mualla Murat NUHOĞLU¹

KELOĞLAN MASALLARI VE KÜLTÜREL ETKİLEŞİM

Özet

Masallar bir toplumun kültürel hazinesidir. Bu hazine çözümlendikçe (deşifre edildikçe) o topluma ait dil, din, adet, gelenek - görenek, gibi özellikle açığa çıkar. Keloğlan masallarında, Türk toplumun asırlar boyu birikmiş kültürünü analiz ettiğimizde, Şamanizm'in izlerini bulmanın yanı sıra, Hz. İsa'nın havarilerinden St. George ile Hz. Hızır (as) nezdinde inançların etkileşimini, Hz. Süleyman'ın hayvanlarla konuşması ve sihirli yüzük rivayetleri, Halk hikâyelerinde geçen görmeden âşık olmak motifini, Nasreddin Hoca fıkralarına ait bazı anekdotları, Ömer Seyfettin'in Üç Öğüt hikâyesindeki ana temanın aynı olduğunu görüyoruz.

Anahtar Kelimeler: Keloğlan Masalı, Kültürel Etkileşim, Mitoloji

FOLK TALES OF KELOĞLAN (THE BALD BOY) AND CULTURAL INTERACTION

Abstract

Folk tales and stories are one of the cultural treasures of a society. As this treasure is resolved (or deciphered) continuously, it reveals the linguistic, spiritual, customary, traditional and conventional characteristics, belonging to that society. Analysing such collection of centuries-old Turkish culture in the Folk Tales of Keloğlan, one may discover the impressions of Shamanism, besides finding out about the faith, interacting before St. George and al-Khidr (A.S.); Solomon the Prophet, speaking to animals, and the tales rounding the seal of his; the motives of those falling into love without meeting their loves, in the folk stories; some anecdotes from the Tales of Nasreddin Hoca, as well as the main theme of the Three Words of Advice by Ömer Seyfettin, which all the aforesaid share.

Keywords: Folk tales of Keloğlan, Cultural Interaction, Mythology

---

¹ Yrd. Doç. Dr., İstanbul Aydın Üniversitesi, Halk Edebiyatı Anabilim Dalı, muallamurat@yahoo.com

KELOĞLAN MASALLARI VE KÜLTÜREL ETKİLEŞİM

Sosyoloji ve antropoloji başta olmak üzere, kültürel ve ırksal farklılıkların incelenmesi üzerinde çalışılması neticesinde iklimlerin, yaşamları etkilediği söylenir. Sokrat, Hippokrates, İbn-i Haldun gibi ünlü düşünürler bu konuyu hep ele almışlardır. İbn-i Haldun, ünlü “Mukaddime” adlı dev eserinde dünyayı güneyden kuzeye doğru yedi iklim bölgesine ayırır. İbn-i Haldun’a göre birinci bölge ile ikinci bölgeyi kuzey ve güney iklim farkından dolayı zıt kutuplar olarak ayırırken insanın yaşamına en uygun bölge olarak dördüncü bölgeyi tespit eder. Aynı zamanda dördüncü bölgenin bir altı ve bir üstünü de yaşama ikliminin içinde tutar. Bu sebeple, insana ait yaşamın bu bölgede gelişmesini daha doğal bulur. Farklılıklara rağmen insanoğlu için ahlâk, kültür, adalet, siyaset, ticaret, sanat, ekonomi, mimari, sağlık vs. gibi yaşantıların öğeleri, o coğrafyada herkes için aynıdır. İnsanlık tarihinin başlangıcından bu yana yalan, gasp, cinayet, sahtekârlık, aldatma, ihanet gibi gayri ahlaki şeyler hep yanlış bulunmuş, vefa, samimiyet, sadakat, dürüstlük, sevgi, saygı gibi ahlaki değerler hep doğru bulunmuştur.

İbn-i Haldun’un dediği gibi yaklaşık aynı coğrafya da yaşayan insanlarda ahlaki ve kültürel unsurlar, toplumlarda aynı yaşantıyı oluşturmuşlardır. Örneğin: Somadeva’nın 1070 yıllarında yazdığı Kathâsaritsâgara adlı eserde geçen masal olaylarına, kahramanlarına baktığımızda Keloğlan masallarının kahramanlık ve olaylar zincirinden farklı olmadığını görürüz.

“Zaman geçtikçe Vasavadatta, Vatsa kralına büyük bir sevgi beslemeye başlamış ve babasına karşı onun yanında yer almış. Yaugandharayana görünmez olup Vatsa kralının yanına yeniden gelmiş. Ona yanındaki Vasantaka’nın da duyacağı bir şekilde şu bilgileri vermiş: “Kralım, siz Kral Çandamahasena tarafından bir hileyle esir edildiniz. O kızını size vermek istiyor, sizi serbest bırakıp her şekilde onurlandırmak istiyor. Kızınızı alıp kaçalım. Böylece kendini beğenmiş kraldan öcümüzü almış oluruz, kimse de bizim cesur olmadığımızı düşünmez. Kral, kızı Vasavadatta’ya Bhadravati adlı dişi bir fil verdi. Süratte onu Nadagiri’den başka fil yakalayamaz ve onu gördüğü zaman görüşmeyecektir. Bu filin sürücüsü Ashadhaka adlı bir adam. Rüşvet verip bizim tarafa çektim. Şimdi siz silahlanarak Vasavadatta’yı da yanınıza alıp bu file binmeli ve geceleyin gizlice buradan ayrılmalısınız. Fillerin her hareketini bilen krallığın filcibaşısını hiçbir şey anlamaması için sarhoş etmelisiniz. Ben de müttelikimiz Pulindaka’ya gidip sizin kaçacağınız yolu güvenli hale getirmesini sağlayayım.” Bunları söyleyen Yaugandharayana oradan ayrılmış. (Kathasaritsagara s 90-91)”

Ali Cengiz oyunlarındaki Keloğlan, padişahın kızını almak için aynen yukarıdaki masalda olduğu gibi çeşitli hünerler gösterip, zaafılardan da faydalanarak çeşitli taktiklerle aynı sonuca ulaşır. Haksızdan alıp haklıya verme, sosyal adaleti sağlama, iyiliklerin takdiri, kötülüklerle savaşma gibi kahramanlıklar ve mücadele yolları bütün toplumların yaşantılarında yer almış bu da anlatı türü olan masallara yansımıştır. Ulaşımın ve iletişimin daha ilkel ve daha yetersiz olduğu dönemlerde olmasına rağmen aynı topraklarda ya da aynı coğrafyada yaşayan insanların duygu ve düşüncelerini benzer şekilde dile getirmeleri “Coğrafya Kaderdir” gerçeğinden başka bir şey değildir. Evrensel benzerliklerin yanı sıra ulusal benzerlikler de masalların varyantlarını oluşturmuştur. Fakat sözlü geleneğin bir ürünü olan masallar, çeşitli problemleri de hala üzerlerinde taşımaktadırlar.

Köse, İki Romen Masalı üzerine yazdığı makalesinde Pertev Naili Boratav’ın motif indeks çalışmasında “Kurtla Üç Keçi Yavrusu” adlı masalın Romen masallarında da mevcut olduğunu söyler. “İnsanların Aptallığı” adlı Romen masalının Anadolu’da çeşitli adlarla

varyantlarını listeler. Bu masala baktığımızda “Keloğlan ve Bahçeye Tuz Eken Karısı” masalıyla benzer olduğunu görürüz. Bu masalları ve varyantlarını ele aldığımızda ilk çıkış kaynağını, hangi masalın öncelikle ifade edildiğini, hangi toplumun hangisinden etkilendiğini bulmak kolay değildir.

“İnsanın Aptallığı” adlı Romen masalıyla benzer konuları işleyen bu masallar Anadolu sahasında “Aptal ve Haydutlar” (TTV, No: 324), “Aptal Uşak” (TTV, No: 325), “Aptal Hırsız” (TTV, No: 326), “Hiç” (TTV, No: 328), “Ayna” (TTV, No: 329), “Aptal ve Sağır” (TTV, No: 330), “Tembel Kadın” (TTV, No: 332), “Aptal Kadın” (TTV, No: 333), “Herkes Dinlenilmemelidir” (TTV, No: 336) ve “Edi ile Bütü” (TTV, No: 327) adlarıyla bilinmektedir.(Köse, 2001 s. 49)

Sosyal ya da toplumsal ilişki; bir arada bulunan en az iki kişi arasında gerçekleşen ve bir etkileşim oluşturan, anlam ifade eden bir iletişimdir. Aynı toplumsal çevrede yaşayan insanların etkileşimlerini anlamlı kılan, onların ortak değer ve idealler etrafında karşılıklı ilişki içinde bulunmalarıdır. (Aslan,2001)

Aslan, kültürlerin etkileşimini toplum ve sosyoloji açısından ele alırken Özkan toplumun yaşam biçimini, kültürü birey açısından ifade eder. Bireyin kendini tanıması ve oluşturmaları kültüre bağlıdır.

Kültürü toplumsal yaşamın belli bir alanına göre (sanat, edebiyat, müzik vb.) sıkıştırmamak gerekir. Kültür insanın yaşamının her alanındaki kendisi ve kendisine ait olanın ifadesidir, çünkü kültür, insanın yaşamını, geçmişten gelen deneyimleri ve birikimleriyle nasıl ürettiğini anlatır. İnsan kendini nasıl üretiyorsa, bu üretme yolu onun kültürüdür. (Özkan, 2006)

Her toplum için ahlâk ya da erdem değerleri önemlidir. Saygı, sevgi, hoşgörü, sadakat, vefa, samimiyet, fedakârlık gibi değerler hem bireyin hem de toplumun kültürünü dolayısıyla yaşamını oluşturur. Hak, adalet, güven gibi ihtiyaçlar kanun yoluyla sağlanmaktan çok toplumdaki bireylerin ahlâk anlayışıyla sağlanır. Toplumlarda haksızlık, yolsuzluk gibi sorunların çözülmesinde kurumsal olarak hukukun işlemesi beklenirken masallarda toplum düzeni adına bu işi yapan kahramanlar bulunur. Keloğlan, Türk masallarında düzen sağlayan, haksızlıkla mücadele eden, akıllı, zaman zaman kurnaz, cesur, mücadeleci kimliğiyle halkın aradığı kahraman tipini karşılarken İngilizlerde “Robin Hood” ve İspanyollarda uyanık, akıllı anlamında kullanılan “Picarolar” vardır. Robin Hood, gerçekte var olan haksızlığa karşı mücadele eden bir kahraman olarak aslı kimilerine göre bir Norman soylusu kimilerine göre bir çiftçi, kimilerine göre Haçlı Seferlerine katılan bir askerdir. Picaro ise İspanya’da kurnaz, uyanık geçinen ama haksızdan alıp haklıya veren tiplerin genel adıdır.

16. yüzyılın ortalarında İspanya’da ortaya çıkan ve sonraları tüm Avrupa’ya yayılan bugünkü romandan önceki en önemli anlatı gruplarından biri de “picaresk” romanlardır. Romanın kahramanı “Picaro” nun İspanyolcada kelime anlamı haylaz, serseridir. Romanda Picaro’nun başına gelen türlü olaylar artarda sıralanarak, toplumdaki bozuklukları anlatmak amaçlanır.(Uğraş, 2003)

Picaresk tiplmesiyle Keloğlan tiplmesinin benzerlikleri pek çoktur. Her ikisi de soylu bir sınıftan doğmamış, ekonomik güçleri olmayan garibanlardır. Durmadan gezerler, yaşadıkları toplumun yanlışlarıyla mücadele ederler. Her ikisi de şekilden şekle girer ve toplum düzenini

sağlar. Picaro kahramanının üzerine yazılmış Picaresk romanlarda sihirden, büyüden de bahsedilir. Bu eser, bazı yönlerden de Simbat ile benzerlik gösterir.

Toplumlar tarihi süreç içinde çeşitli sebeplerle etkileşim içindedirler. Aynı toprak üzerindeki farklı din, dil, ırk gibi özelliklere sahip bireylerin birliktelikleri zaman içinde bir kültür sentezine gidebilir. Bu konuda sosyologların, antropologların, etnografların araştırmaları bu gerçeği bize bilgi ve teori olarak verirken, masallarda aynı motifin çeşitli din ya da çeşitli ırklara ait kültürlerde var olduğunu görürüz. Örneğin ejderha motifi: Hristiyanlıkta St. George ve İslam dininde Hz. Hızır kahramanlıklarına ait rivayetleri sıradan bir Keloğlan masalının çeşitli varyantlarda buluruz.

Türk, Hatay'da Müslüman-Hristiyan Etkileşimi makalesinde Hristiyanların St. Georges ve Hızır Kültürlerinin karışıklarını ifade eder. Çığdan yaptığı bir alıntıda: “Sümerlerde üç çeşit ejderha öldürmesi söylencesini aktarır. İki ejderha öldüren kahramanın adını Enki ve Güney Rüzgârı Tanrı'sı Nurta, üçüncüsünün ise St. Georges 'tur ve aslı Gılgamış'tır" olarak aktarır. Çağ'a göre ejderha canavarının adı da Huvava'dır.

İÖ üçüncü binyılda Sümer'de geçerli olan ejderha öldürme mitolojisi bugüne kadar gelmiş olup canavar yani ejderha kur olarak anılır. Kesin biçimi ve niteliği hala belirsizdir, ancak ilk iki uygarlamada 'aşağıdaki büyük 'ün' ana sulara bulunduğu derinliklerde yaşayan büyük bir yılan olarak tasarlandığına ilişkin göstergeler vardır. Çünkü en azından bir uyarlamaya göre kur yok edildiği zaman bu sular yeryüzüne yükselmiş ve bunun sonucunda tarım yapmak olanaksız hale gelmiştir. (Koyukan, 1999)

Koyukan'a göre tanrı ile kur arasındaki savaş gök ile yerin ayrılmasında hemen sonra gerçekleşmiş gibidir.

Hatay ve İstanbul'daki pek çok kilisede ve çeşitli yerlerde bugün bile yaygın olarak görülen St. Georges, çoğu zaman at üstünde, bazen yaya, mızrağı ve kılıcıyla bir ejderha öldürürken resmedilmiştir. Ocak, araştırmalarında masallarda yer alan ejderha ile mücadelenin merkezini Uzakdoğu ve Ortadoğu olarak tespit etmiştir. Ocak, çalışmalarında ejderha öldüren kahramanın Anadolu'da Hızır ve Sarı Saltuk, Baba İlyas Horasani, Tesel ya da Torbalı Sultan, Cafer Baba, Mustafa Baba, Üsküp'te Karaca Ahmet Sultan ile özdeşleştirildiğini aktarır. Özkan'ın alan araştırmasında Hataylılardan dinlediği bir rivayete göre, Asi Nehri ejderhayla kahramanın savaşında ortaya çıkmıştır.

... “Hz. Musa ile Hızır haftanın belirli günlerinde Samandağ Hızır Aleyhi selam makamında buluşup sohbet eder, toplumsal ve dinsel sorunları tartışmışlar. Buluştukları günlerden birinde önlerinden bir konvoy geçmiş. Konvoyda ağlayan insanlar varmış. Konvoyun önünde bakire, güzel bir kız, arkasında da köy halkı varmış. Hızır ve Musa yaklaşıp sormuşlar “Neden ağlıyorsunuz?” Köylüler “Aman işimize karışmayın, biz senede bir defa köyümüzün en güzel kızını denizden çıkan ejderhaya kurban olarak veriyoruz ve ejderha bu kurban karşılığında bir yıl bize dokunmuyor, böylece rahat ediyoruz” demişler. Hızır “olmaz öyle şey, sakın böyle bir şey yapmayın, ben de sizinle beraber geleceğim” demiş. Birlikte deniz kenarına gitmişler. Deniz yükselmiş ve bir süre sonra bekledikleri ejderha gelmiş. Ejderha kızı almak üzereyken, Hızır kılıcıyla ejderhanın bir kolunu vücudundan kopartmış. Kol o hızla Lübnan'ın Bahalbek dağlarına kadar uçmuş, dağlara vurunca o dağlardan su fişkırmış. İşte o su Asi adı verilen nehri oluşturmuş. Bu sefer, canavar, Hızır Aleyhi Selam'a yalvarmış, “bir daha vur ki öleyim” demiş. Aslında, Hızır bir kez daha canavara vursa, canavarın kolu yerine gelecek ve

daha da güçlenip saldırganlaşacakmış. Hızır bunu bildiği için canavara tekrar vurmamış. Böylece canavar olduğu yere yığılmış ve ölmüş. Bu su (Asi'nin suyu) o dönemlerde Ab-ı Hayat suyuymuş. Hızır o sudan içmiş ve ölümsüzleşmiş. O günden sonra da Allah tarafından dara düşenlere, zor durumda olanlara yardım için görevlendirilmiş...” (Türk, 2010)

Carl Gustav Jung ‘Kahraman imgesinin bir kalıp olduğunu ve tüm kültürlerde bulunduğunu kahramanın görüntüsünün değişebileceğini ama kalıp kahramanın aynı kaldığını söyler.’ ‘Söylem bilimsel kahramanın, bir ejderha ya da bir balık ya da bir canavarın yenmesi önemli değildir, temel güdüleme aynıdır ve buda insanoğlunun ortak malıdır.’ (Aktaran; Özden, Hockley, 2004)

Aynı alan çalışmasında manilere kadar yansıyan bu rivayetlerin bazılarında St. Georges’ın adı geçer.

Keloğlan masallarında, ejderha motifinin zaman zaman aynısını zaman zaman da ejderhanın yerini alan bir devi veya canavarı görürüz. Masallarda mağdur, saldırgan ve kahraman karakterleri Keloğlan masalında ejderha motifiyle bu üçlemeyi olduğu gibi taşıırken, dev motifinde mağdur, saldırgan ve kahraman rollerinin hepsi Keloğlan’da toplanabilir. Keloğlan masallarında Keloğlan bir zulme, bir zarara, bir ziyana, bir tehlikeye, bir aldatmaya vb. bir duruma maruz kalmadıkça asla şiddete başvurmaz. Ama zor durumda kaldığı her olayda aklını kullanmanın yanı sıra şiddet de kullanarak problemi çözer veya bu tehlikeden kurtulur veya haksızlığı önler veya adaleti sağlar. Mağdur veya kahraman rollerinin hangisinde olursa olsun bencilce ve vurdumduymaz davranmaz, hem bireysel hem toplumsal açıdan en doğru sonuca ulaşmaya çalışır. Keloğlan masallarında görülen ejderha motifleri genelde bir mağdurun başına gelen tehlikedir, kendisi de bir yolculuk esnasında bu durumdan haberdar olur ve ejderhayı öldürerek kahraman olur.

Altın Elma masalında; bir padişahın bahçesinde her sene bir adet meyve veren bir ağaç vardır. Elma olgunlaşınca ortadan kaybolur. Padişahın oğulları elmayı beklerler. Ancak büyük ve ortanca oğlan uyur. Küçük oğlan elmayı çalan ejderhayı vurur. Ejderhanın kanını takip edip, bir pınara varırlar. Küçük oğlan cesaret gösterip pınara girer. Pınarda üç kız vardır. Oğlan ejderhayı öldürüp kızları kurtarır.

Keloğlan ve Topal Dev Masalında;

... Gel zaman, git zaman derken; günlerden bir gün, ülkenin padişahından devlere bir haberci gelmiş.

- Ülkemizde bir ejderha türedi. Pınarımızın başına oturup suyumuzu kesti. Her sabah bir genç kız kurban etmeden bir damla su alamıyoruz. Padişahımızın size selâmları var. Bizi bu belâdan kurtarmanızı istiyor demiş. ...

Padişahın Üç Oğlu Masalında;

“ ... Biz, su ihtiyacımızı bu görmüş olduğun nehirden sağlıyoruz. Ama bir haftadır çok büyük bir ejderha nehrin önünü kesip köye su bırakmıyor. Ejderha da günde bir saatliğine suyu bırakmak için padişahı her gün bir kızını ister. Padişahın yedi kızı vardı. Her gün bir tanesini ejderhaya verip bir saatliğine de olsa su ihtiyacımızı karşılamaya çalışmaktadır. Bu gün padişah, son kızını gönderiyor. Eğer bizi bu ejderha belasından kurtarırsan belki padişah seni vatanına gönderir... ”

Anadolu masalları içinde Padişahın Üç Oğlu adıyla bilinen bu masalda üç kardeşten en küçüğü olan kahramandır ve ejderhayı o öldürür. Bu kahraman, Keloğlan'a çok benzer. Keloğlan ile padişahın küçük oğlu arasındaki en önemli fark; Keloğlan canavarı öldürürken kader yardım eder, padişahın küçük oğlu ise cesareti ile savaşır. Keloğlan Anadolu masallarıyla karşılaştırıldığında olaylar zinciri, motifler, mağdur ve saldırganlar yönünden benzerlik gösterir. Keloğlanın kahramanlıklarında rastlantılar, yardımcı karakterlerin sihirli ya da sihirsiz nesnelerin yardımları ve olağanüstülükler çok fazladır. Aynı olay zincirinde, aynı motiflerde aktarılmış benzer Anadolu masallarında ise mücadeleler daha ciddi, kahramanlar daha realisttir.

Keloğlan ve Kırmızı Taş Masalında;

... Taşlara doğru eğilip dokunmaya çalışınca, taşlar kaçmaya başlıyormuş. Keloğlan onları kovalamış, taşlar kaçmış, Keloğlan kovalamış taşlar kaçmış ve annesinin söylediği o rüzgâr Keloğlanı almış uçurmuş. Keloğlan uçarken bir yandan da annesinin sözlerini hatırlıyormuş. En sonunda kendini karanlık bir çukurun içinde bulmuş. Etraf zifiri karanlıkmış. Keloğlan bu zifir gibi karanlık içinde ne yapacağını bilemez halde duruyorken, bir kuş uçmuş havaya doğru, bu kuş Keloğlanın yanına gelen küçük kuşun ta kendisiymiş. Keloğlana kanadının birini uzatmış, Keloğlan tam kanadını tutuyormuş ki, kuş onun eline kırmızı bir taş bırakıp uçuvermiş. Keloğlan günlerce elindeki bu kırmızı taşla dolaşmış durmuş, hatta bir ejderha onu az kalsın yiyormuş, bizimki canını zor kurtarmış. ...

Son örnekte Keloğlan için çeşitli tehlikeli tasvirlerde olay örgüsü içinde yer almasa bile ejderha motifi isim olarak kullanılır.

Diğer örneklerde ise Baba Saltuk, Hızır İlyas ve bunun gibi Anadolu kahraman ve erenler ile Hz. İsa'nın havarilerinden olan Aziz George'un ritüelleriyle benzeşen ejderha motifi vardır. Masalda bir padişahın memleketinde kızlara musallat olan bir ejderhanın Keloğlan tarafından hasbelkader öldürülmesi Keloğlan'ı kahraman yapar.

Keloğlan İle Sincap Dostu Masalında;

... Ona yardımcı olacağını söylemiş Keloğlan. Ancak sincap “Çok zor” demiş, “Kaf Dağı'na gideceksin, bir ejderhanın olduğu mağaradan zümrüt suyunu alıp getireceksin.”

Kasabadan keskin bir kılıç alan Keloğlan Kaf Dağı'na varmış. Mağaranın ağzında bekçilik yapan dev yılanları kılıcıyla kesmeye başlamış. Yılanların çıkardığı sesi duyan ejderha mağaradan çıkıp aşağılara doğru inmeye başlamış. Bunu fırsat bilen Keloğlan mağaraya girip zümrüt suyunu getirdiği şişeye doldurmuş. ...

Bu masalda ejderha köydeki suyun başını tutarak güzel bir kız istemez ama onun yerine mağdur için lazım olan Kaf Dağı'ndaki zümrüt suyunu vermez.

Masallar toplumlarda, hem eğitim kurumlarında hem de eğitim kurumlarının dışında bireyin sosyalleşmesi için önemli bir malzemedir. Durkheim, eğitimin sosyolojik boyutunu ön plâna alarak amacı, kökeni ve işlevi yönünden bireyin toplumsal uyumunu amaçlar.

Eğitim sistemi ya da eğitim süreci de diğer toplumsal, siyasal ya da ahlaksal kurumlar gibi işlevlerini yerine getirdiği herhangi bir toplumun yapı ve ihtiyaçlarının sonucu olan toplumsal bir olaydır. Eğitim herhangi bir toplumda uygulamalar, eylem biçimleri, geleneklerden oluşur. (Aslan, 2010) Eğitim, okul, çevre ve aile sacayağında bir bütün sağladığında istenilen neticeye ulaşır. Masallar, eğitim malzemesi olarak bu sacayağının her üç bacağına da etkili bir araçtır.

Keloğlan masallarında, inanca dayalı ejderha motifinden başka önemli başka bir motif de sihirli yüzük motifidir. Sihirli yüzük bazı masallarda aynı işlevle “sihirli değnek” ya da “sihirli gömlek” motifiyle kullanılır.

Hız. Süleyman’a atfedilen bir sihirli yüzük rivayeti aynı zamanda Eflatun’un ünlü eseri Devlet’te geçen Gygses ile ilgili rivayetin aynısıdır. İnsanların gerçek niyetleriyle görünen yüzleri genelde aynı olmaz. Masalda padişahın en yakını olan en güvenilir adam vezir, çoğunlukla padişaha ve padişahlığa kötülük yapan adamdır ve padişah bunu fark etmez. Kendisine gelen zararı, kötülüğü en yakını olan vezirinin yapabileceği aklına bile gelmez. Hatta bu gerçeği ortaya çıkaran kahraman ya da Keloğlan padişah tarafından zindana atılır. Masalda kötü adam olan vezir ya da padişahın en yakını zaten “kara” sıfatıyla okuyucu tarafından başından beri bilinir. (Kara Vezir, Kara Büyücü gibi.) Gerçek hayatta da insanlar yüzlerine gülen dost bildiklerinden sorunlar yaşayarak serzenişte bulunurlar.

Hız. Süleyman’ın hükümranlılığının sebebi olduğu rivayet edilen sihirli saltanat yüzüğüne benzetir. Rivayet odur ki Hız. Süleyman bu yüzük sayesinde cinlere ve hayvanlara hükmetmiş, yüzüğü çalınca bu kudretini geçici bir süre yitirmiştir. Gönül, Süleyman’ın gizemli yüzüğü gibi olunca bu yüzük kimin eline geçerse insanın vücut memleketinin idaresi de bu gizemli yüzüğün sahibinin kontrolüne geçer. (Küçük, 2014)

Rivayet edilir ki, Hız. Süleyman’ın vezirlerinden birisi, sahip olduğu mal-mülkten dolayı olsa gerek birazcık kibirliydi. Hız. Süleyman, çok sevdiği, ama kibrini de hoş görmediği Benay’a ismindeki bu vezire bir ders vermek istedi ve ona şöyle dedi:

“Benaya, bana getirmeni istediğim bir yüzük var. Onu Çardak Bayramında takmak istiyorum. Yani, bu yüzüğü bulman için önünde tam altı ayın var.”

“Eğer bu yüzük dünya üzerinde mevcutsa” dedi Benaya, “Onu size getireceğim sultanım. Ama onu böyle özel yapan şey nedir?”

“Bu yüzüğün sihirli güçleri var” diye cevap verdi Hız. Süleyman. “Ona mutlu bir insan baksa mutsuz olur; mutsuz bir insan baksa mutlu olur.”

Hız. Süleyman’ın diğer vezirleri de böyle bir yüzüğün aslında var olmadığını, sultanlarının malum vezirin kibrini kırmak ve ona tevazu dersi vermek istediğini düşündüler.

Bahar geçti, yaz geldi, ama Benay’a yüzüğü nerede bulabileceğini hâlâ bilmiyordu. Nihayet günler birbiri ardınca çabuk geçti. Benay’a, bayramdan önceki gece Kudüs’ün en fakir mahallelerinin birinde yürümeye başladı. Aklında, gerçekleştiremediği görevi vardı. Ne yaptıysa, mutluyu mutsuz, mutsuzu mutlu kılacak o sihirli yüzüğü bulamamıştı. Bunları düşünürken, yırtık-pırtık bir halının üzerinde ufak-tefek mallar satmakta olan yaşlı bir tacirin yanından geçiyordu. Bir an durup yaşlı tacire seslendi:

“Ey yaşlı tacir, mutlu bir adama sevincini unutturan, kalbi kırık bir adama keder ve üzüntüsünü unutturan bir yüzük duydun mu hiç?”

Yaşlı tacir halısının üzerinden bir altın yüzük aldı ve üzerine birtakım yazılar yazdı. Benaya’ya yüzüğün üzerindeki yazıyı okuduğunda yüzüne bir gülümseme yerleşti.

Ertesi gün bütün şehir mutluluk içinde bayramı kutladı.

Etrafında diğer vezirleri ve hizmetkârları bulunan Hız. Süleyman, huzuruna gelen Benaya’ya “Evet, arkadaşım” diye seslendi. “Senden istediğim şeyi getirdin mi?”

Durumdan haberdar olan diğer bütün vezirle gülmeye başladı. Hz. Süleyman da gülümsedi.

Ama herkesin hayret dolu bakışları altında, Benaya cebinden çıkardığı bir yüzüğü Hz. Süleyman'a uzatıp "Buyurun Sultanım" dedi.

Yüzüğün üzerindeki yazıyı okuduğunda Hz. Süleyman'ın yüzündeki gülümseme kayboldu. "Aferin görevini başarıyla yerine getirmişsin" dedi. Bunları söylerken, vezirinde kibirten eser kalmadığının farkındaydı.

Yaşlı tacir yüzüğün üzerine şu kelimeleri nakşetmişti:

"Bu da gelir geçer." (Çiftkaya, 2011)

... Görünmezlik en eski mitolojilerde bile bir hayal olarak vardır. Eflatunun ünlü eseri Devlette, Giges'in altın yüzüğünü bir görünmezlik hikâyesi olarak anlatır. Lidyalı fakir fakat çok dürüst bir çoban olan Giges bir gün gizemli bir mağaraya girer ve bir mezarla karşılaşır. Mezarın içinde parmağında altın yüzük olan bir ceset yatmaktadır. Giges yüzüğü ölünün parmağından çıkarır ve insanı görünmez yapan bir sihiri olduğunu keşfeder. Bundan yararlanarak kralın sarayına girer, gücünden yararlanarak onları istismar eder ve sonunda Lidya kralı olur. Eflatun bunu ahlak değerlerine bir örnek olarak ele almıştır. ...

"Efsaneye göre Gygses, Lidya kralının hizmetinde olan bir çobanmış. Korkunç bir fırtına kopmuş, ardında büyük bir deprem olmuş. Çobanın sürüsünü otlattığı yerde bir yarık açılmış. Mağara karşısında şaşırان çoban, yarığın içine girmiş. Olağanüstü diğer şeylerin arasında, oymalı pirinçten yapılmış bir at görmüş. Atın üzerinde kapılar varmış. Çömelip içeri bakınca, insan boyunda olan ölü bir vücut görmüş. Bu ona insandan daha öte bir şey görünmüş. Altın bir yüzük dışında üzerinde hiçbir şey yokmuş. Yüzüğü alıp tekrar yukarı çıkmış. Çobanlar, sürüleri hakkındaki bilgileri krala sunmak için toplanmışlar. Çoban toplantıya yüzüğü takıp gelmiş. Bir ara yüzüğün taşını tesadüfen elinin içine çevirmiş, ansızın görünmez olmuş. Diğer çobanlar onun hakkında konuşmaya başlamış. Gygses şaşırmış bu işe. Taşı içeri çevirdiğinde görünmez oluyormuş, dışarı çevirdiğinde görünür. Bir gün saraya girmiş kraliçeyi cezbedip krala komplo kurmuş. Kralı öldürmüş, yerine geçmiş..."

Keloğlanın Alı Geline (Düş Alan Keloğlan) Masalında;

... Ertesi gün Keloğlan, gün doğmadan kalkmış. «Üzerine gün doğmayanın günü aydın olur» demiş, yunmuş yıkanmış, sihirli yüzüğü üç kez öpmüş. Üçüncü öpüşte balkabağı önüne düşmüş. Almış eline, gerçekten balkabağı mıdır diye bakmış her yerine. ...

Sihirli Gömlek Masalında;

...El ayak çekilip de herkes evine, karga kuş dağına gidince; heybesinden sihirli gömleği çıkarmış. Oracıkta giyinip görünmez adam olmuş. ...

...Kaşla göz arasında, sihirli değneğin ucunu o üç soyguncuya dokundurup köpek yapmış. ...

Keloğlan ile yılan, köpek ve balık masalında da aynı motifler vardır.

Hz. Süleyman'a ait bir başka özellikte hayvanlarla konuşmasıdır. İyi kalpli Keloğlan masalında da Keloğlan 'karınca, arı ve ceylan' ile konuşur. Onlara iyilik yapar ve onlardan iyilik görür.

Çok doğal olarak halk edebiyatı, kendi alanındaki diğer sözlü ürünlerle etkileşim içindedir. Halk hikâyelerindeki görmeden âşık olmak (birisinden dinleyerek, resmini görerek, ona ait bir nesneyi tanıyarak ya da rüyada görerek) Keloğlan masallarında da gördüğümüz bir motiftir. Düş alan Keloğlan masalı diğer Anadolu masallarında da olduğu gibi sözlü edebiyatın yayılım alanını gösterir.

Güzel insanlar iyi insanlardır. Çirkinler de kötülerdir. Bu haksız düşünce dolayısı ile şeytanın yerini alan acuze veya cazu kadın çirkinlik örneğidir. Fakat bütün bunlar hikâyelerde gelip geçer de asıl unutulmayan süregelen güzellik maceralarıdır. Sevgililer, birbirlerini görmeden de birbirlerine yanıp tutuşurlar. Bu ya bir rüya ile başlar veyahut da, bir resimle. Bu resimdeki güzeli gören âşık, inanılmaz olaylarla karşı karşıyadır. Şarkta görünmeden âşık olma motifinin türlü şekilleri vardır. Bir güzelin kendisini görmeden onun sesine (Karagöz’de yanık sesiyle keten helva satan helvacıyı Karagöz’ün evinin önünden kovması, karısının bu satıcının sesine dolayısıyla kendisine âşık olma korkusundandır.) yahut resmine âşık olanlar, methedildiği zaman tutulanlar, elbisesini görüp tutuşanların yahut daha başka yollardan âşık olanların hikâyeleri pek çoktur. Bunlar içinde en çok resme âşık olma geleneği masallardan önce hikâyelerde yer aldığı gibi en çok işlenmiş konular da bunlardır. (Aksel 1960)

Mahmut ile Elif’in hikâyesinde Keloğlanın düşünde gördüğü kıza âşık olmasından farklı değildir.

“Mahmut bir gün dağlarda dolaşırken gördüğü bir kınalı ceylanın peşine düşüp bir mağaraya gelir. Burada oturan kırk derviş ile karşılaşır. Duvarda asılı bir güzelin suretini görüp merak edince, dervişler ona karşılığı vardır diyip bir kâse bade içirirler. Bundan böyle Mahmut bir başka türlü aşk ateşiyle yanmaya başlar. Gördüğü kızın peri padişahının kızı olduğunu öğrenir.” (Derman 1989)

Keloğlan masallarında sıklıkla gördüğümüz sihir, büyü olaylarının yanı sıra göğe yükselme motifi Şamanizm’in izlerini yansıtır.

Padişahın Küçük Kızı Masalında:

... Küçük kız kardeşi de binmiş koca küpe vurmuş kırbacı, yükselmiş havaya. Kara bulut olup uçmuş gitmiş. Çala kamçı, uzaklaşan kız ile oğlan son gayretlerini harcarlarmış. ...

Masal halk edebiyatının sözlü bir ürünü olarak yazılı türlerden farklı bazı problemler taşır. Sözlü geleneğin sorunlarını çözmek ve daha teknik kuramlar çerçevesinde ele alabilmek için daha çok analiz yaparak bir süre daha beklemek gerekmektedir.

Keloğlan masallarında geçen bazı olaylar edebiyatçılarımızı etkilemiştir. Ömer Seyfettin’in “Üç Öğüt” adlı hikâyesine **Keloğlan İki Altın Öğüt** masalında rastlanmaktadır.

Keloğlan’ın Kavalı adlı masalında olaylar zinciri ise **Midas’ın Kulakları** efsanesi ile benzerlik gösterir. Midas’ın kulaklarında, berber kralın sırrını taşıyamaz ve sır böylece yayılır. Sır saklamanın güçlüğünü anlatan bu hikâye batı ile doğu arasındaki farkı verir. Midas’ın kulaklarında berber sırrı saklayamaz sazlıklara bağırıldığı için ve yayılır herkes duyar, sonunda kral üzülür. Keloğlanın kavalın da ise bu sırrın ortaya çıkması padişahın bu konudaki korkularını gidermesine vesile olur. Kendisi ile barışık bu sırla mutlu olmayı bilen bir aile çıkar karşımıza.

Sihirli Tas masalında ise ‘haydan gelen huya gider’ deyiimiyle tasavvuf işlenmiştir.

Keloğlan ile bahçeye tuz eken karısı masalında ironi olarak Nasrettin Hoca'nın kuyuya ay düşmüş fıkrasıyla aynıdır. Keloğlan ve padişahın kızı, Keloğlan ve sincap dostu, Keloğlan ile devler adlı masallarda Nasrettin Hoca'nın dünyanın merkezi neresi fıkrasının çağırımı vardır. Keloğlan ile iki padişah masalında da Nasrettin Hoca'nın fıkralarının izlerini görürüz.

Keloğlan ile Gül kız masalında ise Sait Faik Abasıyanık'ın 'Semaver' adlı hikâyesinde Alinin işini bir Almandan öğrendiği büyük bir ustalıklı yaptığı halde bununla övünmeyip tevazu göstermesi Keloğlanın annesinin verdiği nasihatle aynıdır.

...Senden istediğim bu köyden uzaklara gitmen ve bir baltaya sap olman, hüner, sanat sahibi olmandır. Bir hünerin, sanatın olursa padişahın üstün olursun. Her ne iş tutarsan onu iyi belle. O işi en iyi yapanından öğren. Yalnız öğrendiğin hünerle etrafa hava atma.

Masallardaki çeşitli metaforlar ünlü bilim adamlarının etkilemiş ve çözümlemelere götürmüştür. Anadolu masallarında çok geçen 'Kırk Haramiler' Keloğlan masallarında da görülür, Kırk Harami masallarındaki 'Açıl Susam Açıl' motifi Meriç'in yorumuyla tahıla ve ekmeğe bağlanır:

Almanların sihirbazı 'Simsalabim'in, her kutsal savaşta yine dillerden düşmeyen besmeleden dönüşmüş bir ad olması düşüncesinde küçümsenecek bir iddia değildir ancak bu sözün 'İftah ya da Simsin' yani 'Açıl Susam Açıl' dileyişinden türemiş olması ihtimalini göz ardı etmemekte yarar vardır...

Meriç'in "Şimdi başka bir tahıl söz konusu. Daha nefis, daha besleyici bir ekmek sağlayacak bir tahıl: susam." (Bu, s.110) cümlelerinde yer alan susam metaforu, Ali Baba ve Kırk Haramiler masalına gönderme yapar. Harami mağaralarının kapıları "Açıl Susam Açıl!" sihirli sözle aralanmıştır. Bu noktada kitabın tahıl olarak kavramsallaştırılmasından büyü olarak kavramsallaştırılmasına geçiş yapılır. Metnin devamındaki "Bu susam kapıları açan büyü. Harami mağaralarının kapılarını değil, hükümdar hazinelerinin kapılarını: kitap." (Bu, s.110) cümlesi zinciri tamamlar. (Aktaran; Çalışkan 2009)

Eski insanların evreni algılayış biçimi, varlıkları ve tabiat olayları karşısında tavır alışları, bugünkü gibi rasyonel ve bilimsel değildi, muhayyilenin rolü daha yüksekti ve bu da mitolojik ve törensel bir yorum doğurmaktaydı. İşte bu açıdan söz de, hareket de bugüne oranla daha kutsal ve fonksiyoneldi. Söz, hafızaya yüklenen işlevde dolayı daha şiirsel, uygulamalar da daha törensel özellikler arz ediyordu. Bu bakımdan tabiat olayları karşısında çeşitli sebep ve işlevlerle söylenen sözler, büyüsel bir mahiyet de göstermekteydi. Bu sözlerin büyük bir kısmı bugün edebiyat adı altında toplanan ve estetik tarzda işlenen metinlere temellik etmiştir. (Duyamaz, 2002)

SONUÇ

Bugünkü küreselleşen dünyamızda silahlı savaştan çok 'kültürel savaş' etkilidir. Bu sebeple toplumlar kültürlerini hatta her türlü kültür öğelerini çok daha fazla sahip çıkmaktadır. Egemen veya otoriter güç olmak yolunda azmeden toplumlar kültür öğelerini tarihe gömmek yerine güncelleyip popülize ederek yeniden dünyaya sunmaya çalışırlar. Bilim ve Teknoloji çağında bütün imkânları kullanarak küresel dünyada yerlerini almak çabasıdadırlar. Bu çalışmaların başında sanatın bütün yönleri bir araç olarak kullanılır. Yukarıda bahsettiğimiz masallarda motif olarak geçen çeşitli inançlardaki unsurlar sinema ve edebiyatın etkisiyle

evrensel hâkimiyeti elde etmeyi amaçlar. Örneğin: Ben 10 çizgi filmindeki karakterde yer alan Sir George'nın bir kötü bir ejderhayı öldürerek (Ben 10 Ultimate Alien 2. Sezon 30. Bölüm - Sonun Başlangıcı Bölüm 2) problemi çözmesi (dünyayı kurtarması anlamında) Keloğlan masallarında görülen, köydeki suyun başını tutup her seferinde bir güzel kızı yiyen ejderhayla savaşıması, Hz. İsa'nın havarilerinden Aziz George'nin aynı problemle (Köye rahat vermeyen bir ejderhayı) problemle savaşıp öldürmesi üç farklı yerde karşımıza çıkan tek bir motiftir. Ejderha motifi aynı zamanda uzun zaman vizyon da kalan Harry Potter hem film hem de eser olarak pek çok toplumun gencini bir ortak paydada buluşturmuştur. Bu durum teknolojinin ilerlemesi ile bilgisayar oyunlarına da yansımıştır. Kimi oyunlarda Ejderha, kimilerinde Tepegöz (Cyclops/Dev), kimilerinde Vyvern ejderhası, kimilerinde ise bunların bir çeşit birleşimi gibi karşımıza çıkan kanatlı hayvanlardan Griffin isminde dev ejderhalara dönüşmüştür. (Dark Messiah Might and Magic Bilgisayar Oyunundaki Pao-Kai isminde elektrik saçan kanatlı ejderha gibi) bu konuda V For Vendetta'da mitolojik öğeler, simgeler ve ritler üzerine yapılan çalışmada Özden; "Çok uzak geçmişten gelmiş olsalar bile mitler efsaneler kahramanlık öğeleri masallar ve sanat eserleri farklı topluluklarda yaşayan insanlar için benzer çağrışımları uyandırır ve ortak duygulara hitap eder." Alatl; "Kişisel bilinçaltının başlıca muhteviyatı duygulara ilişkin komplekslerdir ve ruhsal hayatın özel ve kişisel kısmını oluştururlar." Sosyolog, antropolog, etnograf gibi sosyal alan uzmanlarının araştırmaları diğer bilim dallarının da malzemeleridir. Halk Edebiyatındaki efsane, masal, destan gibi sözlü ürünlerin toplumdaki kolektif bilinci taşıması açısından önemi çok büyüktür. Bunların güncellenerek sinema, sanat, edebiyat, tiyatro gibi alanlarda kullanılmasının yanı sıra sanal oyunlarla da yeni nesillere aktarılması evrensel kültüre taşınması önemlidir. Keloğlan masalları yeni nesillere hitap edecek şekilde, sadece değerler eğitimi amacıyla değil, daha mitolojik unsurlarla ve edebi boyutuyla ele alınmalıdır.

KAYNAKLAR

- AKSEL, M. (1960). Anado Halk Resimleri No: 768. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- ALANGU, T. (1990). Keloğlan Masalları. İstanbul: AFA Yay. AŞ.
- ALPTEKİN, A. B. (1991). Hayvan Masalları. Ankara.
- ASLAN, A. K. (2001). Eğitimin Toplumsal Temelleri. Balıkesir Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi, 16-30.
- BAHRENGİ, S. (2001). Bütün Masallar. İstanbul: Gül Yayıncılık.
- BAYRI, M. H. (2008). Halk Masalları Hakkında. Halk Bilgisi Haberleri Dergisi.
- BORATAV, P. N. (1988). 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- BORATAV, P. N. (1992). Zaman Zaman İçinde Tekelemeler, Masallar ve Masal İle Tekerlemeleri Üzerine Bir İnceleme. İstanbul: Adam Yayınları.
- ÇALIŞKAN, N. (2009). Metaforların İzinde Bir Yazarın Kavramlar Dünyasına Giriş. Cemil Meriç'in Bu Ülke'sinde Kitap Metaforları Dil Araştırmaları S:4, 87-100.
- ÇİFTKAYA, M. (2011). İlham Öyküleri. İstanbul: Timaş Yayınları.

- DERMAN, G. (1989). Resimli Taş Baskısı Halk Hikâyeleri. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- DUYMAZ, A. (2002). Kıbrıs Türk Folklorunda Oyunlaşan Bir Denizcilik Töreni: Gemi Kaldırma. SBE Dergisi, 1-2.
- Feridü'd - Din, A. (2006). Mantıku't Tayr - Kuşların Dili. İstanbul: Kaknüs Yayınları Çeviri: Mustafa ÇİÇEKLER (2006).
- KATHASARİTSAGARA, S. (tarih yok). Masal Irmaklarının Okyanusu I. Hasan Ali Yücel Klasikleri Dizisi. İstanbul: Kültür Yayınları Çeviri: Korhan KAYA.
- KÖSE, N. (2001). İki Romen Masalı Üzerine Sur Deux Contes Roumaines - İnsanın Aptallığı. Milli Folklor Y: 13 S: 50, s. 45-51.
- KRAMER, S. (1961-1972). Sümer Mitolojisi. İstanbul: Kabalcı Yayınevi Çeviri: Hamide KOYUKAN (1999).
- KUMRULAR, Ö. (2011). İspanyol Altın Çağı - Picaresk Romanı'nda Hırsızlar. İstanbul Üniversitesi Dergisi S:5, 23-32.
- KUMRULAR, Ö. (2011). Mediterráneo/Mediterraneo. İstanbul Üniversitesi Dergisi: <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuispanyol/article/view/1023008500/1023007865> adresinden alındı
- KÜÇÜK, O. N. (2014). İnsanın Hakikati: Gönül. 3. Uluslararası Eğitimde Kalite Kongresi. <http://akademik.semazen.net/>.
- ÖCAL, A. (2002). Bulgaristan Türk Masalları İle Yozgat (Karakuyu) Masallarının Karşılaştırılması. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi S:13, 113-123.
- ÖZDEN, K. (2013). V for Vendetta'da Mitolojik Ögeler, Simgeler ve Ritler. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi C:2 S:1.
- ÖZKAN, H. H. (2006). Popüler Kültür ve Eğitim. Kastamonu Eğitim Dergisi C:14 S:1, 29-38.
- SAKAOĞLU, S. (2007). Masal Araştırmaları. Ankara: Akçağ Basım Yayım Pazarlama AŞ.
- SEYİTOĞLU, B. (1986). Masal. İstanbul: Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi - Dergah Yayınları C: 6.
- TEZEL, N. (2008). Tüm Masalları. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yay. Dağ. Tic. Ltd. Sti.
- TEZEL, N. (2011). Tüm Masalları - Şeçmeler. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yay. Dağ. San. Tic. Ltd. Şti.
- UĞRAŞ, MERİÇ, H. (2003). Erken Türk Romanında Fiziksel Çevre Sorunsalı. Yıldız Teknik Üniv. Fen Bilimleri Enstitüsü.